

Доц. др Маја Р. Антић*

Филозофски факултет

Универзитет у Источном Сарајеву

**НИКОЛАЈ ПАВЛОВИЧ ИГЊАТИЈЕВ И АЗИЈСКИ
ДЕПАРТМАН МИНИСТАРСТВА ИНОСТРАНИХ ДЈЕЛА
РУСКЕ ИМПЕРИЈЕ (1861-1864)**

Апстракт: У раду је представљен кратак преглед првих деценија дјеловања Азијског департамента, најважнијег од три одјељења Министарства иностраних дјела Руске империје. Потреба за оснивањем азијског одјељења, почетком XIX вијека, јавила се услед интензивирања руске политике на Истоку. Азијски депарتمان је био задужен за посредовање у односима између Русије и Османског царства, Централне Азије и земаља Далеког истока. Услед пораза у Кримском рату (1853-1856) и промјена у руским спољнополитичким приоритетима департману су припала нарочито важна административна и координациона улога у односима Русије према Балкану и азијским земљама. Почетком 60-их година руководећа позиција у департману је припала перспективном и амбициозном дипломати Николају Павловичу Игњатијеву (1861-1864), заштитнику Словена и заговорнику активног војног наступања Русије на Истоку. **Кључне ријечи:** Азијски депарتمان, Исток, Балкан, Русија, Н. П. Игњатијев, руски конзули, стипендије.

Азијски депарتمان Министарства иностраних дјела Руске империје основан је 19. априла 1819. године указом цара Александра I (1801-1825). У почетку, у оквиру департамента су дјеловала четири одјељења, чије су активности, у најширем смислу, обухватале координацију међу руским дипломатским мисијама на Истоку и контролу над спровођењем политичких договора између Русије и азијских земаља.¹ Руска експанзија ка сјевероисточном Сибиру, Далеком Истоку и југозападним и централним дијеловима Азије с годинама је утицала на унутрашњу организацију и увећање активности Азијског департамента. У саставу департамента налазила су се четири одјељења. Прво одјељење, задужено за односе Русије са Османским

* lakovic.maja@yahoo.com

¹ Е. П. Кудрявцева, „Деятельность Азиатского департамента МИД по координации балканской политики России (первая половина XIX в.)“, *Славяне и Россия: проблемы государственности на Балканах (конец XVIII – XXI вв.)*, Москва 2020, 47.

царством и Персијом било је подијељено на два одсјека. Први одсјек је управљао трговинским пословима између Русије и Османског царства и именовао је службенике руске дипломатске мисије у Константинопољу. Други одсјек је посредовао у трговачким пословима са Персијом и другим азијским народима. Друго одјељење Азијског департмана, такође се дијелило на два одсјека, а његовим надлежностима припадали су односи са Далеким Истоком и Централном Азијом. Први одсјек је руководио политичким и трговинским односима са Кином и средњеазијским канатима док је други одсјек био надлежан за административна питања сва четири одјељења у департману. Треће или образовно одјељење за оријенталне језике основано је 1823. године са посебном сврхом припреме младих за драгоманску службу² у дипломатским мисијама и конзулатима на Истоку.³ Претходно искуство рада департмана показало је недостатак броја службеника који су познавали стране језике, нарочито источне језике и културу, а осим тога руским дипломатским мисијама на Леванту, у Персији и неким дијеловима Балкана недостајали су драгомани. Из наведених разлога је у оквиру Азијског департмана основано Одјељење за проучавање оријенталних језика. На крају, четврти одсјек департмана бринуо је о благовременим исплатама зарада и одликовањима запослених службеника.⁴ У оквиру департмана су од 1825. године, три пута седмично, излазиле службене новине на француском језику „Conservateur Impartial“.⁵

Азијским департманом руководио је директор, док су одјељењима управљали начелници, њихови замјеници и помоћници. Међу запосленима су били и управник архива, четири службеника из реда свештенства, новинар и петнаест драгомана.⁶ Број запослених је из године у годину растао и у вези је са увећањем конзуларних, правних и административних задатака департмана. Према званичним подацима МИД-а, почетком 60-их година XIX вијека, у департману радило укупно шездесет и шест службеника.⁷ Позиција директора била је високо рангирана међу званичницима МИД-а, а његова овлашћења су, према Статуту, подразумевала припрему различитих

² Драгомани – преводиоци источних језика, најчешће турској, персијској, арапској.

³ Е. В. Воевода, „Учебно-педагогическая деятельность Учебного Отделения Восточных языков при Азиатском департаменте МИД Российской Империи“, https://mgimo.ru/library/publications/119896/?utm_source=yandex.ru&utm_medium=organic&utm_campaign=yandex.ru&utm_referrer=yandex.ru (приступљено 11.8.2023. године).

⁴ Ritchie Galen, *The Asiatic Department*, New York, 1970, 11-112, 120-125; Е. П. Кудрявцева, нав. дјело, 46-47.

⁵ Е. П. Кудрявцева, нав. дјело, 46. Назив листа је касније измијењен у *Journal de St.Petersbourg, politique et littéraire*.

⁶ Исто, 46.

⁷ В. М. Хевролина, *Российский дипломат граф Игнатъев*, Москва 2009, 112.

материјала министру иностраних послова, прибављање информација од других одјељења и министарстава, тражење одговора и додатних појашњења у име канцеларија и службеника подређених департману, подношење захтјева за уступање информације и друго. Директор је користио и дискреционо право одлучивања о напредовању или отказима најближих сарадника. У надлежности директора налазила се и координација свих активности између конзула и другог дипломатског особља.⁸

Промјене у руском спољнополитичком курсу, послје 1856. године, биле су нужна посљедица пораза у Кримском рату (1853-1856) и слабљења њене међународне позиције. Миром у Паризу (1856) Црно море је постало неутрално, а приобалним земљама Русији и Турској, забрањено је држање ратне флоте и изградња утврђења. Њен вишедеценијски протекторат над православним хришћанима у Османском царству замијењен је протекторатом сила потписница мира у Паризу. С обзиром на то да је уживала статус велике силе, Русија је била више погођена одредбама мира, па је у наредним годинама уложила велике напоре да поништи политичке и територијалне губитке. У односу према Османском царству и балканским народима Русија се, послје 1856. године, служила искључиво дипломатских средстава. Спољнополитички изазови, нису умањили чињеницу да се у Петрограду и даље са симпатијама гледало на православне народе на Балкану и завршну фазу њихове националне борбе, а није се могло занемарити ни то да је Русија била једини искрен заштитник аутономних права православних народа у Османском царству. Потешкоће које су наступиле укидањем руског протектората над православним хришћанима у Османском царству, МИД је покушао да превазиђе оснивањем нових конзулата у крајевима гдје нису постојала руска дипломатска представништва. Подршку у спровођењу такве одлуке пружило је и одјељење Азијског департмана, задужено за координацију међу руским конзулатима на Балкану и праћење свих дешавања у турским провинцијама. Руски конзулати на Балкану и Малој Азији, али и у подручју Средоземља налазили су се под контролом њене дипломатске мисије у Константинопољу, која се сматрала центром политичких и других утицаја Русије ка Балкану и Истоку.⁹ Црпећи чињенице и догађаје из конзулских саопштења руски дипломатски представник у Константинопољу је састављао годишње извјештаје о политичкој ситуацији на Балкану, реализованим мисијама, школским стипендијама и утрошеним новчаним износима за потребе православног становништва и њихове цркве. Уз дипломатске и конзуларне активности, департман је био у обавези да

⁸ Ritchie Galen, нав. дјело, 265-270.

⁹ Е. П. Кудрявцева, нав. дјело, 54; В. М. Хевролина, „Российское посольство в Константинополе и его руководитель Н. П. Игнатьев (1864-1878)“, *Новая и новейшая история*, но 6, Москва 2003, 36; Е. П. Кудрявцева, нав. дјело, 49.

организује политичке мисије и дочек делегација са Балкана и Истока. Успјешно је посредовао приликом слања новчане помоћи, књига и других потрештина православним хришћанима и цркви у Османском царству.¹⁰

*

У августу 1861. године млади генерал и дипломата Николај Павлович Игњатијев именован је за новог директора Азијског департмана МИД-а. Дипломатску каријеру је започео недуго после завршетка Кримског рата именовањем на мјесто руског војног аташеа у Лондону (1856-57). Изванредне резултате су постигле и његове мисије у средњеазијским канатима Хиви и Бухари (1858). Н. П. Игњатијев је заслужан за потписивање руско-кинеског уговора у Пекингу (1860), којим је Русија остварила право слободне трговине у Кини, добила територијална проширења у крајевима Поамурја и Приморја и простране области на обалама Тихог океана са центром у луци Владивосток.¹¹

У тренутку када је изабран за директора Азијског департмана МИД-а, у лето 1861. године, Игњатијев се могао похвалити богатим дипломатским искуством. Мисија војног аташеа у Лондону омогућила му је упознавање са политиком западних сила према Индији, Персији и Кини, али и стицање првих сазнања о Балкану и положају хришћана у Османском царству. Са проблематиком балканског питања, Игњатијев се сусрео крајем 1856. године захваљујући позиву руског посланика у Паризу, грофа Павела Димитријевича Киселова за учешће на допунској Париској конференцији која је одлучивала о руско-турској граници у Јужној Бесарабији.¹²

Генерал Игњатијев је, као и друге руске дипломате, најважнијим спољнополитичким задатком Русије сматрао поништавање одлука конференције у Паризу (1856). Према његовом мишљењу, најједноставнији начин да Русија оствари свој циљ је постизање директног договора са Турском, без посредовања и склапања договора са европским силама, што се нарочито односило на Аустрију и Енглеску. Своја размишљања о задацима руске политике на Балкану, Централној Азији и Далеком истоку, подијелио је са царем Александром II (1855-1881), непосредно прије преузимања руководеће позиције у департману. Том приликом је

¹⁰ Е. П. Кудрявцева, нав. дјело, 49.

¹¹ Е. Ю. Полтавцева, „Программа и деятельность Н. П. Игнатъева в Восточном вопросе в 1870-х гг.“, *XXI век: актуальные проблемы истории России, Материалы четвертой всероссийской научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых*, Москва 2002, 114.

¹² Е. Ю. Блуднова, *Н. П. Игнатъев о восточном (балканском) вопросе*, Вестник Российского университета дружбы народов, Серия Международные отношения Москва, 2006, Н 1, 96.

изрекао да је, према његовом мишљењу, главни задатак балканске политике представљала обнова и јачање руског утицаја у словенским земљама гдје се „руски глас није довољно гласно чуо, а утицаји су били занемарени“. Најважнији предуслов за испуњење тог задатка јесте јачање руског утицаја и присуства у Османском царству. Како би се сачувало јединство словенског свијета, сматрао је Игњатијев, неопходно је било јединство словенских народа пренијети са вјерске на грађанску основу. Недуго прије доласка у департман, боравио је у поздравној посјети Константинопољу, поводом ступања на престо султана Абдул Азиза (1861-1876), гдје се упознао са актуелностима у грчко-бугарском црквеном спору.¹³ У вези са тим питањем, Игњатијев је инсистирао на руском посредовању између двије стране, јер је то био једини начин, према његовом мишљењу, да се избјегне раскол у православном свијету.¹⁴

Из садржаја разговора који је водио са царем закључујемо да је политички програм генерала Игњатијева у многome подсећао на програм грофа Јегора Петровича Коваљевског.¹⁵ Гроф Коваљевски се као директор Азијског департмана (1856-1861) руководио идејом да је историјска мисија Русије да помогне акцију ослобођења православних народа од турске власти.¹⁶ У том смислу, важна улога је припала руским добротворним комитетима задуженим за културно-просвјетну сарадњу са словенским народима под аустријском и османском влашћу. Међу првима је основан Московски словенски добротворни комитет (1857/58) око кога су се окупљали највиђенији словенофили попут Ивана Сергејевича Аксакова, Нила Александровича Попова, Алексеја Стјепановича Хомјакова и дуги. Добротворни комитети су неколико година касније били најгласнији заговорници општебалканског

¹³ Государственный архив Российской Федерации (ГАРФ), ф. 730, дело 473. *Письмо А.М. Горчакова Н.П. Игнатьеву с предложением выехать в Константинополь для вручения турецкому султану поздравительного письма Александра II. 3 июля 1861, 1.*

¹⁴ Исто, 14,15,16.

¹⁵ Руски дипломата и писац Јегор Петровић Коваљевски (1809-1868) је први директор Азијског департмана МИД-а после потписивања Париског мира (1856). Школовао се на Харковском универзитету и исказивао је нарочито интересовање за геологију. Нешто касније је похађао Рударски кадетски корпус. Аутор је и више књига из геологије и историје. Упркос стеченом искуству у уралским рудницима, Ј. П. Коваљевски је радни вијек провео у оквирима државне службе и дипломатије. У не тако дугој каријери, обављао је дужност директора Царског географског друштва и председника Књижевног фонда. Осим бројних дипломатских мисија на Балкану, у Африци и Далеком Истоку, његова најважнија служба је мјесто директора Азијског департмана (1856-1861).

¹⁶ В. М. Хевролина, нав. дјело, 113; ГАРФ, ф. 730, дело 507. *Записка Н.П. Игнатьева о положении, в котором могут оказаться Россия и Англия в случае столкновения между ними, и доклад Игнатьева А. М. Горчакову при вступлении на пост директора Азиатского департамента Б/Д, 17.*

устанка и уједињења свих Словена у Свесловенску конфедерацију.¹⁷ Блискост словенофилским круговима, гроф Коваљевски је пренио и на Игњатијева, који је и сам постао симпатизер њихових идеја.¹⁸ Захваљујући иницијативи директора департмана, у периоду између 1861. и 1865. године излазио је словенофилски часопис Дењ, који је обрађивао актуелне теме из политичког и културног живота хришћана на Балкану, а повремено је објављивао и извјештаје руских конзула.¹⁹

За вријеме мандата Ј. П. Коваљевског, Азијски департман је остварио запажено присуство у просвјетном животу словенских народа на Балкану. Вид културно-просвјетне сарадње који је подразумијевао школовање православних младића на руским факултетима и академијама о државном трошку био је један од начина за јачање руског утицаја на Балкану. Идеја о стипендирању питомаца из реда Словена потиче још из времена царице Катарине II (1762-1796) док се са реализацијом ове идеје почело послије завршетка Кримског рата. Цар Александар II и кнез А. М. Горчаков слагали су се у оцјени да се школовањем младића из словенских земаља, који су се након завршених студија враћали у средине из којих су потицали, јачало присуство руског духа међу православним становништвом, које је било главни ослонац њене политике на Балкану. Програм стипендирања се реализовао на начин да је департман посредовао у комуникацији између конзулата и руског министарства народне просвјете, уједно учествујући и у пружању новчане помоћи и куповини књига за питомце.²⁰

Интересовање за школовање у Русији било је присутно код већине јужнословенских народа, али је у броју реализованих стипендија предњачила омладина из бугарских средина. Руска дипломатија је у спречавању ширења католичке и протестантске пропаганде у епархијама са доминантно бугарским становништвом проналазила додатни разлог за одобравање њихових молби. О дјеловању западне пропаганде Игњатијев је у јуну 1862. године записао: „уколико Русија не покаже интересовање да им омогући школовање они ће се усмјерити ка Западу, који тамо има врло развијену пропаганду“.²¹ Још претходне 1861. године Министарство просвете је издвојило годишњу суму од око 5.000 сребрних рубаља за потребе школовања

¹⁷ Ј. Блажић, „Московски словенски комитет и школовање српских и бугарских питомаца (1876-1877)“, *Мешовита грађа (Miscellanea)* КН, XXXIII, 301-302.

¹⁸ David MacKenzie, *Count N.P. Ignatiev: The Father of Lies?* NY 2002, 668.

¹⁹ В. М. Хевролина, нав. дјело, 124-125.

²⁰ Ибрахим Тепић, *Босна и Херцеговина у руским изворима 1856-1878*, Сарајево 1988, 51.

²¹ В. М. Хевролина, нав. дјело, 121; Российский государственный исторический архив (РГИА), Ф. 733, Департамент народного просвещения, дело 15. *О мерах к образованию прибывающих в Россию Болгарь, Сербовъ и др. Славянь* (22.11.1856-17.9.1873), 191 об.

Словена у Русији. Иста сума се издвајала и током наредних година. Основни подаци о питомцима који су стигли у Русију те године говоре у прилог томе да је од укупног износа чак 1.500 рубаља определијелено за школовање седамнаест Бугара на Московском универзитету, 1000 рубаља за четворицу који су студирали у Одеси, док је преостали дио средстава утрошен 1862. године на путне трошкове.²² Рачун о расподјели средстава министарства за наредну годину такође говори у прилог томе да су питомци долазили већином из бугарских средина.²³ Највећи број полазника био исказивао је интересовање за свештенички позив, па је руски Св. Синод само у 1862. години обезбједио седамдесет и пет конкурса за семинаре на руској Духовној академији.²⁴ За потребе школовања свештеника омогућене су и стипендије на студијама богословије у Одеси, Кијеву, Харкову, Москви и Казању.

Услед пораста броја питомаца из словенских крајева у Министарству народне просвете се јавила идеја о оснивању посебног интерната за живот и школовање бугарске и српске омладине. У малом граду Николаеву, средином 1862. године, основана је образовна установа – Јужнословенски конак док је крајем године у истом објекту почела са радом и мушка гимназија. У почетку, у Јужнословенском конаку се школовало двадесет и седам бугарских и два српска младића. Стицајем околности конак је послје неколико година, на кратко, престао са радом. Међутим, захваљујући подршци словенофилских кругова и руских дипломата који су служили мисије у Османском царству, међу њима и генералу Игњатијеву, ова образовна установа је наставила са радом 1867. године. Осим доприноса у погледу школовања балканских Словена у Русији, Игњатијев је користио ресурсе Азијског департмана за организовање активности у сврху унапређења образовања код омладине која је остајала у својим родним мјестима и похађала бугарске школе.²⁵ Интересовање за школовање на руским факултетима није било подједнако присутно у свим срединама. Док су на десетине бугарски захтјева за школовање стизале на адресе руских конзулата, према званичним подацима Министарства народне просвјете број питомаца из Босне и Херцеговине, у периоду између 1857. и 1869. године, износио је свега деветнаест полазника (осам из Босне и једанаест из Херцеговине).²⁶

Још једно питање према коме се директор департмана односио са посебном пажњом јесте питање израде пројеката за пресељење словенског становништва са Балкана на територије Кавказа. Реализацијом таквих пројеката, насељавала су се подручја ратом опустошених територија

²² Исто, 201 об, 202.

²³ Исто, 395, 395об, 396.

²⁴ РГИА фонд 733 опись 147 дело 15, *О мерах к образованию прибывающих в Россию Болгарь, Сербовъ и др. Славянъ*, л. 192.

²⁵ К. Калина, *Рыцарь Балкан Граф Н. П. Игнатъев*, Москва 2006, 68.

²⁶ И. Тепић, нав. дјело, 512, 513.

Крима и Кавказа, а придошло становништво је добијало сигурније домове далеко од прогона и злоупотреба турских власти. Захтјеви породица за пресељење стизали су у Азијски департман из готово свих руских конзулата на Балкану. Руски конзулат у Дубровнику, у јесен 1861. године, прослиједио је департману више захтјева за пресељење црногорских породица.²⁷ Игњатијев је у новембру исте године предао цару приједлог свог првог пројекта о пресељењу становника из Црне Горе на територију Абхазије и Грузије. За потребе обраде захтјева формиран је Комитет у чијем саставу је било више министара и њихових помоћника. До краја године Комитет је размотрио захтјеве око сто црногорских, двије хиљаде и пет стотина бугарских, хиљаду грчких и неколико породица из Босне и Херцеговине.²⁸ Међутим, лоши временски услови у јесен те године утицали су на одлуку МИД-а да се пресељење одлажи до прољећа 1862. године.²⁹

Независно од рада Комисије, Игњатијев је процијенио како је на територију слободних кавкаских земаља могло бити пресељено приближно 1.000 становника Добруце, 30.000 Бугара из Бесарабије, 4.000 бугарских породица из Адријанопољског пашалука, итд.³⁰ Међутим, министар Горчаков је изнесене бројке окарактерисао као претјеране и нереалне, јер би пресељење православаца у предложеном броју довело, према његовом мишљењу, до слабљења православног елемента на Балкану. Директор департмана је тврдио како пресељења готово никада нису била реализовала у предвиђеном броју, јер су многи повлачили захтјеве у задњи час или су се послјије извјесног времена због немогућности прихватања нове средине враћали у домовину.³¹ Неколико таквих случајева Игњатијев помиње у јануару 1862. године „одређени број бугарских исељеника у Русију вратио се у своју домовину. То је изазвало злослутне коментаре са неких страна и департман вас упозорава да будете спремни за нова нагађања. (...) Иако су се у Русију преселили према својој жељи, као разлог за повратак навели су услове живота и недостатак шума и гора. Руска влада пресељење сматра слободним избором, па стога није покушавала да их у тој намјери спријечи“³² Крајем 1863. године, МИД се сложио са приједлогом да се из Османског царства у Русију пресели нешто више од пет хиљада породица под условом да министарство финансија пристане да тај пројекат финансира са два милиона рубаља.³³

²⁷ Државни музеј, Архивско одјељење (ДМЦ-АО), ф. Приновљени списи (ПС) (1861), *Н.П. Игњатијев конзулу у Рагузи 21.10.1861. године*, Н. 3171.

²⁸ В. М. Хевролина, нав. дјело, 122.

²⁹ ДМЦ-АО, ф. ПС (1861), *Н.П. Игњатијев конзулу у Рагузи*, Н. 3171.

³⁰ ДМЦ-АО, ф. ПС (1862), *Циркуларно писмо Н. П. Игњатијева руском конзулу К.Д. Петковичу 4. 1. 1862. године*, Н. 32.

³¹ В. М. Хевролина, нав. дјело, 123.

³² ДМЦ-АО, ф. ПС (1862), *Циркуларно писмо Н. П. Игњатијев*, Н. 32.

³³ В. М. Хевролина, нав. дјело, 123.

Недугу по доласку у департман Игњатијев је препознат као заговорник активне и агресивне политике на Истоку. Око њега се окупила група дипломата и службеника МИД-а наклоњених идеји примјене војне силе у Азији и на Балкану, у незваничним владиним круговима називана „партијом акције“.³⁴ Све чешће је долазило до сукоба мишљења између њега и министра Горчакова. Осим тога, мјесто директора Азијског департмана и дјеловање у наметнутим дипломатским и политичким оквирима није задовољило очекивања младог дипломате, исувише навикнутог на путовања и изазове дипломатских мисија. Вријеме проведено на челу департмана Игњатијев је искористио за уобличавање сопственог програма источне политике. Вршење притиска на Велику Британију угрожавањем Индије, у циљу покретања теме ревизије Париског мира, на крају је довело до агресивног разрачунавања у Централној Азији и Персији. Анализирајући интересе западноевропских сила у Средњој Азији, издвајао је Персију као једину земљу на чију је подршку Русија могла рачунати у случају сукоба са Великом Британијом. Однос Велике Британије према „пољском питању“ представљао је, према његовом мишљењу, провокацију на коју је Русија требало да узврати слањем војске на границу са Индијом. О организовању експедиције на границе Индије, Игњатијев је писао кнезу Горчакову: „установили смо опасну баријеру за будуће односе са Енглеском и у исто вријеме припремили терен за експедицију на Индију, која треба да буде подухват за питање наше једнакости у Азији“.³⁵ Проћи ће неко вријеме док министар Горчаков није одобрио планове Игњатијева за руско напредовање у Азији. У писменом приједлогу, Игњатијев је 5. јула 1863. године, изложио министру Горчакову етапе по којима је требало организовати руско напредовање. У првој години Русија је, према његовом мишљењу, требала заузети источни Туркестан, Хиву и Коканд, а тек након тога послати војску из западног Сибира на границе са Индијом затим из источног Туркестана и Оренбурга на Коканд и из правца Персије ка Герату. Игњатијев је указао и на важност јачања руског присуства у водама Тихог океана чиме би се директно угрозила енглеска поморска трговина чајем, златом и опијумом. У таквом једном подухвату, Русија је, према његовом мишљењу, могла затражити подршку Персије, Авганистана и муслиманског становништва у Индији.³⁶ Одлука о руском походу у Средњу Азију усвојена је почетком 1863. године, а акција је почела наредне 1864. године. Кнез Горчаков је зазирао од преурањеног сукоба са Енглеском, а генерал Игњатијев се сложио са његовим приједлогом да се припреме

³⁴ В. М. Хевролина, *Российский дипломат*, Новая и новейшая история, 142, 143.

³⁵ ГАРФ, ф. 730, дело 510, *Записка Н.П. Игнатъева А.М. Горчакову о политике Англии и Персии*, 3.

³⁶ В. М. Хевролина, нав. дјело, 127-128.

одвијају у тајности и са крајњим опрезом.³⁷ Војне операције су почеле у мају 1864. године када је генерал Черњајев заузео град Туркестан, а до краја године је савладао отпор Кокандинаца и овладао Чимкентом, важним утврђењем на југоистоку. Цјелокупан пројекат освајања Средње Азије спроведен је по етапама плана који је израдио директор Азијског департмана. Освајањем поменутих крајева, руска политика на Истоку је ушла у своју агресивнију фазу о чему је у свом дневнику, у љето 1864. године, написао министар унутрашњих послова П. А. Валуев: „највеће заслуге за формирање губернаторства у Оренбуршкој и Заоренбуршкој степи припадају управо Игњатијеву“.³⁸

Што се пак тиче односа Азијског департмана према Далеком истоку, најважнији за Русију су били односи са Кином, са којом је имао намјеру развијати односе на темељу онога што је договорено уговорима у Ајгуну, Тјенцину и Пекингу. Игњатијев је предлагао да се у Пекинг пошаље руски посланик који ће радити на јачању односа са Кином и спријечити британске агенте да контролишу ситуацију у земљи.³⁹

Упркос динамици рада у департману и директорском положају који му је омогућавао утицај и присуство у свим сегментима руске спољне политике, Игњатијев није са одушевљењем гледао на бројне бирократске послове у департману. Исувише много времена је одлазило на припрему материјала које је министар спољних послова презентовао цару, прикупљање и анализу података других одјељења и министарстава, тражење одговора и додатних појашњења испред канцеларија и бирократа који су подређени департману, обраду захтјева за достављање информација и копија записа које су у биле надлежности департмана и друго.⁴⁰ Све наведене активности нису ни једним дијелом оправдали очекивања младог генерала, који није проналазио професионалну сатисфакцију да се задржи на мјесту директора Азијског департмана, које је напустио у љето 1864. године и ступио на дужност руског посланика у Константинопољу, гдје је његов таленат за бављење дипломатијом приказан у пуном сјају.

Необјављени извори:

Государственный архив Российской Федерации
Фонд 730, опись 1, Граф Николай Павлович Игнатьев
Российский государственный исторический архив

³⁷ *История внешней политики России, вторая половина XIX века, (от Парижского мира 1856 г. до русско-французского союза)*, Москва 1997, 97.

³⁸ David MacKenzie, нав. дјело, 215; *Дневник П. А Валуева, министра внутренних дел 1861-1864*, Том 1, Москва 1961, 292.

³⁹ ГАРФ ф. 730, 507, *Записка Н. П. Игнатьева о положении, в котором могут оказаться Россия и Англия*, 15.

⁴⁰ G. Ritchie, нав. дјело, 265-270.

Фонд 733, опис 147, Департамент народног просвешћенія
Државни музеј, Архивско одјелєње (ДМЦ-АО), ф. Приновљени списи
(ПС)

Литература:

Блажић Јована, „Московски словенски комитет и школовање српских и бугарских питомаца (1876-1877)“, *Мешовита грађа (Miscellanea)* КН, XXXIII, 301–314.

Блуднова Елена Юрьевна, *Мемуары Н. П. Игнатъева как исторический источник*, Москва 2007.

Блуднова Елена Юрьевна, „Н. П. Игнатъев о восточном (балканском) вопросе“, *Вестник Российского университета дружбы народов, Серия Международные отношения*, н. 1, Москва 2006, 95–99.

Воевода Елена Владимировна, „Учебно-педагогическая деятельность Учебного Отделения Восточных языков при Азиатском департаменте МИД Российской Империи“, https://mgimo.ru/library/publications/119896/?utm_source=yandex.ru&utm_medium=organic&utm_campaign=yandex.ru&utm_referrer=yandex.ru (приступљено 11.8.2023. године).

Ritchie Galen, *The Asiatic Department*, New York, 1970.

Дневник П. А. Валуева, министра внутренних дел 1861-1864, Том 1, Москва 1961.

История внешней политики России, вторая половина XIX века, (от Парижского мира 1856 г. до русско-французского союза), Москва 1997.

Канева Калина, *Рыцарь Балкан Граф Н. П. Игнатъев*, Москва 2006.

Кудрявцева Елена Петровна, „Деятельность Азиатского департамента МИД по координации балканской политики России (первая половина XIX в.)“, *Славяне и Россия: проблемы государственности на Балканах (конец XVIII – XXI вв.)*, Москва 2020, 45–60.

MacKenzie David, *Count N.P. Ignatiev: The Father of Lies?* New York 2002.

Полтавцева Е. Ю., „Программа и деятельность Н. П. Игнатъева в Восточном вопросе в 1870-х гг.“, *XIX век: актуальные проблемы истории России, Материалы четвертой всероссийской научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых*, Москва 2002, 372–377.

Тепић Ибрахим, *Босна и Херцеговина у руским изворима 1856-1878*, Сарајево 1988.

Хевролина Виктория Максимовна, *Российский дипломат граф Игнатъев*, Москва 2009.

Хевролина Виктория Максимовна, „Российское посольство в Константинополе и его руководитель Н. П. Игнатьев (1864-1878)“, *Новая и новейшая история*, но 6, Москва 2003, 36–59.

Summary

Maja Antić

**NIKOLAY PAVLOVICH IGNATYEV AND THE ASIAN
DEPARTMENT OF THE MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRES OF
THE RUSSIAN EMPIRE (1861-1864)**

The Asian Department of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Empire is the most important department in the domain of Russian foreign policy. Since its establishment in 1819, the department has mediated diplomatic correspondence between Russia and the Ottoman Empire, Central Asia and the countries of the Far East, as well as its political and trade ties with Asian countries. Apart from diplomatic and consular activities, the department was obliged to organize political missions and welcome delegations from the Balkans and the East. At the beginning of the 60s, the department recorded an increase in activity, and the credit for that goes to General N. P. Ignatyev who managed the department from 1861 to 1864. a participant in active and aggressive politics in the East. The period of his management of the Asian Department was marked by the policy of protecting the national interests of the Balkan Christians.